

Aleksander Bjelčevič

UDK 821.163.6-141"17/18":801.65

UDK 245:284.1(=163.6)"17/18"

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Protestantski silabizem

1 Kaj je silabizem cerkvenih pesmi?

Za verz slovenskih protestantskih pesmi pravimo, da je silabični (po slovensko zlogovni). Enako velja za verz poznejših cerkvenih pesmi, tja do konca 18. stoletja.¹ Vzemimo za primer osemzložni verz z jamsko melodijo in moško klavzulo (klavzula pomeni 'zaključek verza').² Osmerec bo temeljno gradivo za to razpravo, ker je pri protestantih najpogostejši. Če gledamo golo besedilo (ne melodije), je njegova edina metrična lastnost ta, da ima osem zlogov. Nima pa niti jamskega niti daktilskega niti amfibraškega ipd. ritma³:

<i>Hvala bodi Bogu vsak čas,</i>	8
<i>ker si se sam smilil čez nas,</i>	8
<i>nam poslal Sinu svojega,</i>	8
<i>od večnosti rojeniga.</i>	8

(Peissen od adventa)

Če bi na vsak način poskušali napisati »metrično shemo« teh štirih verzov, če bi jih skandirali, bi dobili različne rezultate, naslednji je le eden od možnih: –U–UU–U–, –UU–UU–, –U–U–UU, U–U–U–U–. Jamski je le zadnji verz, ostali pa nimajo nobene prave sheme. Dejstvo, da enakozložnih verzov ne moremo skandirati po vedno isti shemi, kaže, da gre za silabizem.

Ker pa smo preveč navajeni silabotoničnega verza, kakršen je v naši književnosti prevladal na začetku 19. stoletja, je ideja o silabičnosti marsikateremu literarnemu zgodovinarju tuja (čeprav je silabotonizem vladal le dobrih sto let, do svobodnega verza, silabizem pa skoraj tristo, je zgled Vodnika, Prešerna, Jenka, Gregorčiča idr. zelo močan)⁴. O silabičnosti sta govorila že glasbeni zgodovinar Josip Čerin (1908) in pozneje literarni zgodovinar Ivan Grafenauer (nekaj njegovih razprav je zbranih v knjigi *Literarnozgodovinski spisi*). Čerin piše, da je protestantom »šlo pogostoma le zato, da so dobili toliko zlogov, kolikor not je imela melodija«. Njegovo ugotovitev povzemajo vsi poznejši zgodovinarji, razen Jožeta Pogačnika v prvi knjigi *Zgodovine slovenskega slovstva* in v *Starejši slovenski književnosti*. Pogačnik pravi, da je verz naše cerkvene pesmi

¹ Seveda ni celoten cerkveni verz zgolj silabičen. S stališča literarnega zgodovinarja je cerkveno petje dveh vrst: a) petje psalmov in drugih svetopisemskih besedil ter nemetričnih molitev, ki so pravzaprav proza, péta proza, ki jim rečemo tudi spevi; b) ter petje pesmi oz. himen (himnusov), ki imajo metrično oblikovane verzne in kitice. V slovenščini se je prvih melodij ohranilo malo, drugih veliko. Literarna zgodovina se ukvarja predvsem s himnami, ker so se njihove oblike prenesle v poznejšo posveto poezijo. Tudi tu govorim le o pesmih oz. himnah.

² Z muzikološkega stališča imajo trohejski napev s predtaktom. Ker v ljudskih pétih pesmih predtakt ni stalen/konstanten, ga pač ne moremo šteti med verzne konstante (z metrično shemo namreč opisujejo samo konstantne lastnosti verza).

³ Za primer sem vzel kitico, kjer so vsi verzi osemzložni; kitice pa so lahko tudi take, da so verzi različno dolgi (toda kitice so med seboj enake), recimo 887 ali 8787.

⁴ Pregled verza priložnostnih, ljubiteljskih pesmi v Planinskem vestniku od 1960 do 1990 kaže, da smo si iz šole najbolj zapomnili (poleg svobodnega verza) vodnikovsko alpsko poskočnico, prešernovski jamski enajsterec in seveda univerzalni, ljudski in knjižni, trohejski osmerec in sedmerec (Kovšca, 2000).

silabotonični. Ustno pa so dvome o silabičnosti izražali tudi drugi. Pred kratkim sta prepričljive argumente v prid silabičnosti našla Peter Svetina (1997, 1997b) in Erika Zupančič (1999). Svetinovi rezultati ponujajo polovico rešitve, neobjavljene meritve E. Zupančič pa drugo polovico. V tem članku bom obe rešitvi poskusil združiti.

Pri nas so silabične le cerkvene pesmi do konca 18. stoletja, ki so se pele (redkeje posvetne, ki pa jih je iz tega časa sploh zelo malo). Zato takemu silabizmu rečemo melični ali péti. Melodija mnogih (ne pa vseh) cerkvenih ljudskih pesmi je bila že od renesanse naprej ritmična (imela je takte), torej trohejska, daktilska ipd. (Do renesanse pa večinoma ne; Snoj, 1999: 84, 180.) Melični silabizem lahko torej definiramo tudi tako: pogosto se besedni naglasi in poudarki v taktu ne ujemajo. Zlog, ki je bil na težki dobi v taktu, se je poudarjal ne glede na to, ali je bil naglašen ali ne; in obratno, zlog na lahki dobi se ni poudarjal. Pogosto poudarjanje mimo besednih naglasov za pevce ni bilo moteče.⁵ Če je bilo morda drugače, torej če protestantska melodija še ni bila oz. kadar ni bila ritmična v smislu taktov, so se poudarki pri petju pač nahajali tam, kjer je bil naglašeni zlog besede. V obeh primerih je za nas pomembno to, da besedni naglasi ne dajejo trohejskega, daktilskega ipd. ritma. Ritem teh verzov ni dosti drugačen od nereguliranega ritma proze.⁶

Nasprotniki ideje o silabizmu so svoj sklep verjetno izpeljali iz domneve, da so protestanti besede poudarjali po ritmu melodije. Tako izvedena pesem ima pač trohejski ali daktilski ritem. Toda tu gre za napačno razumevanje silabizma. Poudarjanje besed je bistveno drugačen pojav kot naglašanje; prvo je fonetični, drugo fonološki (semantični) pojav. Kljub poudarjanju po metrični shemi (razhajanje med mestom naglasa in poudarka je pojem, ki ima svoje ime — transakcentuacija) je nesporno, da so bili besedni naglasi razporejeni drugače kot v pravi silabotoniki — razporejeni so bili namreč tako kot v prozi, kar bomo videli v nadaljevanju. Če je ritem verza tak kot v prozi, to ni silabotonični ritem. Izraz melični silabizem pomeni to in nič več.

Seveda je mogoče več kot polovico protestantskih verzov brez težav skandirati po metrični shemi, ki jo ima melodija, skoraj polovica pa je takih, ki se ne dajo.⁷ Tolikšnega odstopanja od sheme v silabotonizmu ni, zato takemu verzu pač rečemo silabični.

2 Argumenti za silabizem — primerjava z ritmičnim verzom in prozo

Vrnimo se k primeru iz Trubarja. Kadar kot argument navajamo le primere, tvegamo očiitek, da smo poiskali zgolj izjeme. Peter Svetina (1997) je kot odgovor na to opravil preproste izračune na 1000 verzih. Ne glede na to, kako nesimpatična je statistika pri analizi literature, je za ritem verza smiselna, ker kaže ritem mnogih verzov, ne le posameznih. Ko je postavil vse osmerce iz protestantske pesmarice iz leta 1584 enega pod drugega, označil naglašene zloge in te po vertikalni preštel, je dobil naslednji rezultat (številke pomenijo odstotke, krepki položaji (ikti) so podčrtani):

⁵ Svetina (1997) pravi, da je v češki cerkveni pesmi še danes tako.

⁶ Razhajanje melodičnega in besednega naglašanja je bilo v 16. stoletju v Evropi pogost pojav: mnogi so menda pisali tako kot naši protestantje (in v svojih spisih zagovarjali tako prakso), drugi pa so se nad tem barbarskim početjem zgražali (Sachs, 1953: 255); med nemškimi pesmimi najdemo eno in drugo. Ko je Martin Opitz po letu 1624 pri Nemcih populariziral silabotoniko, se je imel za pionirja: »Nachmals ist auch ein jeder vers entweder ein iambicus oder trochaicus; nicht zwar das wir auff art der griechen und lateiner eine gewisse grosse der sylben koennen inn acht nemen; sondern das wir aus den accenten und dem thone erkennen, welche sylabe hoch und welche niedrig gesetzt soll werden. [...] Wiewol nun meines wissens noch niemand, ich auch vor der zeit selber nicht, dieses genawe in acht genommen« (Opitz, 1624.)

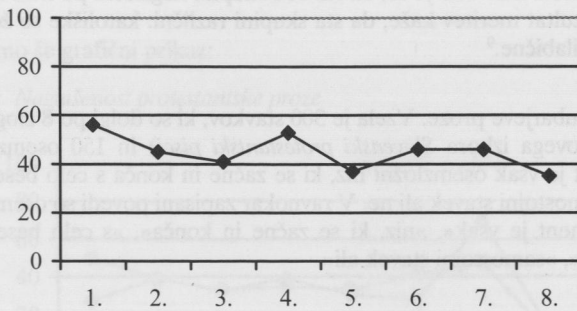
⁷ Podobno je v poljskem silabičnem osmercu: čeprav je polovica verzov trohejskih, je to še vedno silabični verz.

Tabela 1: Naglašenost protestantskega osmerca

Zaporedni zlog	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Melodija	U	–	U	–	U	–	U	–
Delež naglasov	56	45	41	53	37	46	46	35
Meje med besedami	43	70	57	54	61	36	16	100

Očitno je, da tu ni izrazitega jamskega nihanja, kakršen je pri Prešernu (tabela 2). Ko je vzel zgolj Trubarjeve osmerce (263 verzov), je dobil podobno sliko, ki je za nianso bolj jamska (parni zlogi so bolj naglašeni od sosednjih dveh neparnih, razen na začetku verza): 61, 47, 34, 58, 38, 49, 37, 42 (večjo Trubarjevo verzifikacijsko spretnost so poudarjali že drugi zgodovinarji). Rezultate iz 1. tabele lahko prikažemo tudi grafično:

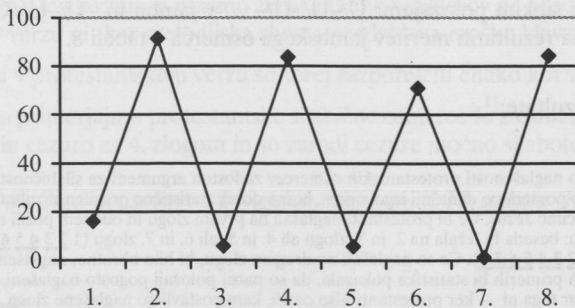
Graf 1: Naglašenost protestantskega osmerca

Primerjajmo rezultate s Prešernovim jamskim osmercem (236 verzov, moji rezultati⁸):

Tabela in graf 2: Naglašenost Prešernovega jamskega osmerca

Zaporedni zlog	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Naglašenost	16	92	6	84	6	71	1	84

⁸ Kjer ni drugače navedeno, so rezultati štetja moji.

Običajni ugovor se glasi: rezultat je tak zato, ker so raziskovalci protestantska besedila, ki so jih analizirali, narobe naglašali. Protestantje niso govorili »spoznat sebe, gréhe svéje«, kot rečemo danes, ampak »spoznat sebe, grehé svojé«. Recimo da je to res (čeprav ni verjetno). Nič heudega. Še vedno je mogoče najti zanesljiv način za dokazovanje, da je verz celo ob napačnemu naglašanju silabični. Kako? Treba ga je primerjati s silabotoničnimi pesmimi tega časa in z nedvomno silabičnimi besedili tega časa. Če raziskovalec narobe naglašá ena besedila, bo narobe naglašal tudi druga. In če se kljub temu izkaže, da je protestantski verz podoben silabotoničnim verzom, potem je pač silabotonični. Če je podoben silabičnemu besedilu, potem je silabični. Prvo primerjavo je naredil Svetina, drugo pa E. Zupančič.

Svetina (1997a, b) je primerjal naglašenost izvornih protestantskih pesmi s starimi katoliškimi pesmimi in z današnjimi ljudskimi pesmimi. Stare, predprotestantske pesmi so razmeroma dolgo živele v ustnem izročilu in so zato dobile kolikor toliko ritmično oz. silabotonično podobo, medtem ko so bile protestantske nove in povsem silabične. Svetinova statistika kaže, da so stare katoliške pesmi vmes med silabizmom protestantskih ter silabotonizmom ljudskih pesmi: niso tako silabične kot protestantske in ne tako silabotonične kot današnje ljudske. Tudi če je Svetina narobe naglašal, je narobe naglašal obe skupini besedil. Bistveno je to, da sta obe skupini naglašeni po istih načelih in zato med seboj primerljivi. Rezultat meritev kaže, da sta skupini različni: katoliške so že blizu silabotoniki, protestantske pa so silabične.⁹

E. Zupančič pa je merila ritem Trubarjeve proze. Vzela je 300 stavkov, ki so dolgi po 8 zlogov (to so vsi osemzložni stavki iz Ruplovega izbora *Slovenski protestantski pisci*) in 150 osemzložnih fragmentov. Osemzložni fragment je vsak osemzložni niz, ki se začne in konča s celo besedo ne glede na to, ali je tak fragment samostojni stavek ali ne. V ravnokar zapisani povedi so osemzložni fragmenti tile: »osemzložni fragment je vsak«, »niz, ki se začne in konča«, »s celo besedo ne glede«, »na to, ali je tak fragment«, »samostojni stavek ali«.

Stavke in fragmente je naglasila in postavila enega pod drugega, vsak zlog v svojo kolono (torej osem kolon in 300 vrstic). Potem je preštela število naglašanih zlogov v vsaki koloni (kot je Svetina naredil za verz), preštela je meje med grafičnimi besedami (BE) za vsakim zlogovnim položajem (za prvim, drugim ..., osmim) in meje med naglasnimi enotami (NE)¹⁰ za vsakim zlogovnim položajem. Zakaj meje besed? Ker ritem silabotoničnega verza ne nastaja samo z menjavanjem naglašanih in nenaglašanih zlogov. Nekakšen sekundarni ritem (ne pa metrum) nastaja s tem, da so meje med besedami in meje med naglasnimi enotami za nekaterimi zlogi pogoste, za drugimi pa redke. Ker je večina slovenskih besed naglašanih na predzadnjem zlogu, bodo meje med njimi pogoste za šibkim položajem. Ritem teh mej torej valuje podobno kot ritem naglasov: če je ritem naglasov urejen, bo tudi ritem besednih mej rahlo urejen, in sicer ne glede na to, ali je verz jambski ali trohejski: v obeh bodo meje za šibkim položajem: U/-U/-U/- ... v jambu in -U/-U/-U/- ... v troheju. To je mogoče opazovati na rezultatih meritev jamskega osmerca v tabeli 8.

E. Zupančič je dobila naslednje rezultate:¹¹

⁹ Tudi brez te primerjave so goli podatki o naglašenosti protestantskih osmercev zadosten argument za silabičnost; celo če smo narobe naglašali! Tudi če naglašamo povsem po današnji izgovorjavi, bomo dobili statistično pravičen rezultat. Zakaj? Vzemimo poljubno večzložno besedo, recimo Jezus. Če bi protestanti naglašali na prvem zlogu in obenem pazili na ritem, bi bil prvi zlog vedno na parnem položaju: beseda bi ležala na 2. in 3. zlogu ali 4. in 5. ali 6. in 7. zlogu (1 2 3 4 5 6 7 8); ne bi pa ležala na 1. in 2. ali 3. in 4. itn. (1 2 3 4 5 6 7 8). Če so naglašali na drugem zlogu, bi bilo obratno, naglašeni zlog bi bil vedno na neparnem položaju. V obeh primerih bi statistika pokazala, da so parni položaji pogosto naglašeni, neparni pa redko, če bi šlo za silabotoniko. Vendar tega ni — ker protestanti niso pazili, kam postavljajo naglašene zloge.

¹⁰ Naglasna enota je naglašena beseda plus morebitna klitika: niz »ker nam je Jezus dal jesti« ima šest grafičnih besed in tri naglasne enote.

¹¹ Vse statistične rezultate navajam brez desetink in stotink; tako je bolj pregledno, čeprav se manjše razlike s tem zabišejo.

Tabela 3: Osemzložni stavki:

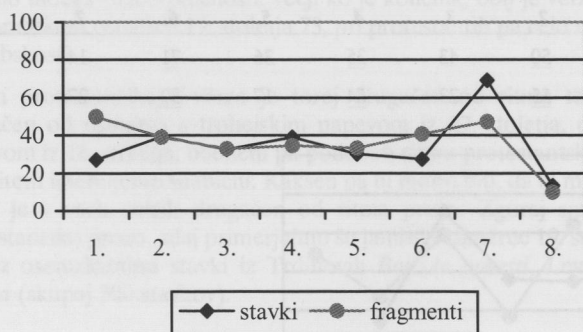
Zlog	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Naglas	27	39	33	39	30	27	69	13
BE	49	54	52	48	50	36	7	100
NE	1	29	32	37	39	32	5	100

Tabela 4: Osemzložni fragmenti

Zlog	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Naglas	50	39	33	35	33	41	47	10
BE	28	51	47	47	47	37	31	100
NE	5	44	32	35	38	27	12	85

Poglejmo še grafični prikaz:

Graf 3: Naglašenost protestantske proze

Obe krivulji imata podoben potek (obe monoton) kot pri protestantskem verzu (le da se nahajata nekoliko nižje, ker so naglasne enote nekoliko daljše kot v verzu — čemur bi se morda veljalo posvetiti), le klavzula je opazno ženska (veliko naglasov na predzadnjem, malo na zadnjem zlogu), česar v verzu ni (ker melodijska shema predvideva moško klavzulo).

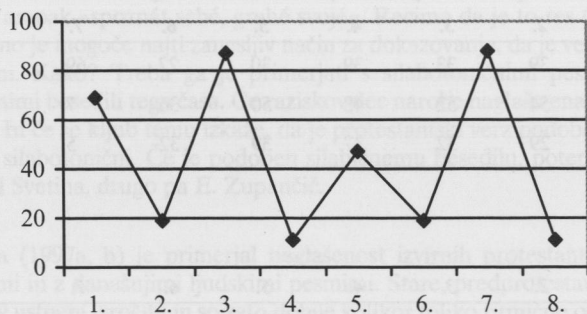
Naglasni v protestantskem verzu so torej razporejeni enako kot v protestantski prozi.

Zdaj pa primerjajmo protestantske silabične osmerce še z osmerci iz 17. stoletja, ki imajo trohejski napev in cezuro za 4. zlogom in so zaradi cezure močno silabotonizirani.

Tabela 5: Cezurni osmerek s trohejskim napevom iz 17. stoletja (Kalobški rokopis)

Zlog	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Naglas	69	19	87	11	47	19	88	11
BE	48	67	8	100	56	57	7	100
NE	25	56	7	99	19	43	6	96

Graf 4: Naglašenost troheiziranega osmerca iz 17. stoletja

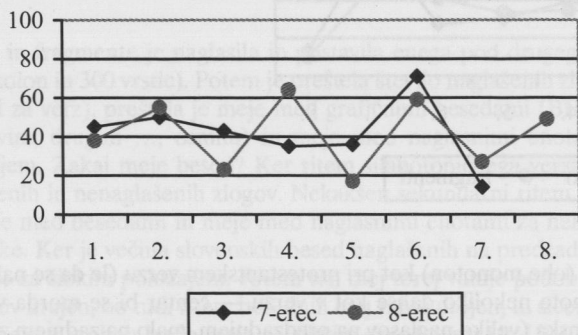

Graf tega verza je podoben grafu trohejskega verza iz 19. stoletja,¹² protestantski pa je drugačen, raven.

Primerjajmo ga še s silabičnim sedmercem z jamsko melodijo iz 17. stoletja ter s silabičnim osmercem z jamsko melodijo iz 18. stoletja:

Tabela 6 in graf 5: Naglašenost sedmerca in osmerca z jamsko melodijo

Zaporedni zlog	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Naglašenost 7-erca	45	<u>50</u>	43	<u>35</u>	36	<u>71</u>	14	
Naglašenost 8-erca	38	<u>55</u>	23	<u>64</u>	17	<u>59</u>	27	<u>49</u>

Sedmerek je povsem silabičen, kot pri protestantih, osmerek pa rahlo silabotoniziran, vendar precej manj kot osmerek s trohejsko melodijo.

Te primerjave kažejo, da so nekatere starejše slovenske pesmi izrazito silabične, druge pa rahlo silabotonizirane. Protestantski verz je pač silabičen, njegov ritem je skoraj tak kot v protestantski prozi.¹³ Proza pa ni silabotonična — silabotoničen namreč pomeni ravno »bolj urejen kot v prozi«. Protestanti so pazili le na eno vrsto številskega reda — na število zlogov v verzu. Tak red pa po dogovoru imenujemo silabizem.

¹² Za ta graf ni prostora, naglašenost tega verza pa je: 56, 1, 80, 1, 50, 1, 99, 0 (Pretnar 1997: 157).

¹³ Pri protestantih so silabična tudi ostala, bolj redka merila: sedmerek, deseterek itn. (Svetina, 1997a).

3 Še o ritmu osmerca — skladnost besed in melodije, ritem pravega jamskega osmerca

Koliko so protestanti pazili na metrično shemo, ki jo ima melodija, lahko razberemo tudi iz povprečne naglašenosti krepkih (parnih) in šibkih (neparnih) položajev; primerjamo, kako pogosto so naglašeni vsi parni zlogi skupaj proti vsem neparnim. Če bi protestanti pazili na metrum, bi bili krepki položaji zelo pogosto naglašeni, šibki pa zelo redko; tako je bilo v jamskem osmercu 19. stoletja. Ker pa na metrum niso pazili, je naglašenost šibkih in krepkih položajev izenačena. S tem je verz podoben proznim 8–zložnim fragmentom.¹⁴

Tabela 7: Povprečna naglašenost parnih in neparnih zlogov v protestantskem verzu, prozi in v jamskem osmercu 19. stoletja ter količnik naglašenosti med parnimi in neparnimi zlogi

	Parni zlogi (P)	Neparni zlogi (N)	Količnik P : N
Protestantski verz	44	45	0,98
Protestantska proza	30	40	0,75
J 8 iz 19. stoletja	73	1	73

Hitro lahko izračunamo tudi to, kolikokrat bolj naglašeni so krepki položaji od šibkih (delimo povprečno naglašenost krepkih položajev s povprečno naglašenostjo šibkih položajev). Tako dobimo indeks silabotoničnosti: večji ko je količnik, bolj je verz trohejski ali jamski.¹⁵ Ta indeks je v jamskem osmercu 19. stoletja 73, pri protestantih pa celo manj kot ena (0,98); torej niti sledu o jamskosti.

Ritem protestantskega verza je torej drugačen od ritma tedanjih ljudskih katoliških pesmi, drugačen od osmerca s trohejskim napevom iz 17. stoletja, drugačen od osmerca z jamskim napevom iz 18. stoletja, obenem pa podoben ritmu protestantske proze (in sedmecu 18. stoletja). Tak ritem imenujemo silabični. Kakšen pa bi moral biti, da bi mu rekli silabotonični? Silabotonični ritem je v vseh ozirih drugačen od ritma proze. Zgoraj smo primerjali protestantski verz s protestantsko prozo, zdaj primerjajmo še jamski osmerek 19. stoletja (1050 verzov; Pretnar, 1997: 161) z osemzložnimi stavki iz Trdinovih *Bajk in povesti*, Levstikovega *Krpana* in Stritarjevega *Zorina* (skupaj 300 stavkov).

Tabela 8: Verz in proza 19. stoletja: naglašenost zlogov, meje med besedami (BE) in naglasnimi enotami (NE)

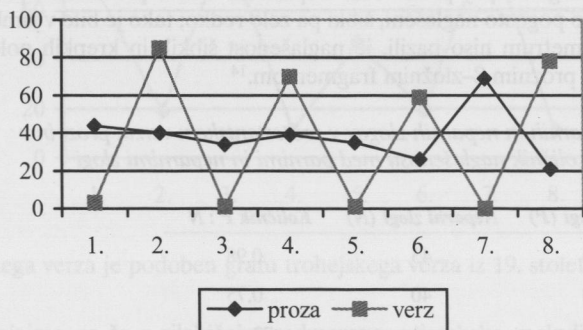
Zlog	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Naglas J8 (19. stol.)	3	85	0,5	70	0,3	59	0	78
Meje med BE	60	39	76	44	72	54	42	100
Meje med NE	2	21	47	28	45	32	20	100
Naglas proza (19. st.)	44	40	34	39	35	26	69	21
Meje med BE	47	66	59	54	53	50	9	100
Meje med NE	11	42	34	39	40	39	6	100

¹⁴ Le da so v prozi številke nižje, ker so naglasne enote v prozi daljše. To pomeni, da so pri verzu pazili na to, da med dvema naglašenima zlogoma ni več kot en nenaglašen zlog (v verzu povprečno 1,2 zloga, v prozi 1,85 zloga). To je bila ena od redkih ritmična omejitev, ki so jih postavljali verzu.

¹⁵ Če je precej več kot ena, je jamski; če je blizu ena, je tako kot v prozi. Če je precej manj kot ena, je seveda antijamski, t. j. trohejski.

Na spodnjem grafu je očitno, da je prozna krivulja podobna krivulji protestantske proze (bolj ali manj ravna z ženskim zaključkom), verzna pa je povsem drugačna, sinusna. Verz in proza se močno razlikujeta.

Graf 6: Naglašenosť verza in proze 19. stoletja

Še k vprašanju o mejah med besedami in naglasnimi enotami. V silabotoničnem verzju je deloma regulirana tudi razporeditev besednih mej. V verzju njihova frekvenca niha, v prozi pa ne (izrazito le na koncu — za predzadnjim zlogom je malo besednih mej, ker se stavki redko zaključujejo z enozložnimi besedami). V protestantskem osmercu tega nihanja ni. Če bi bil protestantski verz res silabotoničen, bi bila tudi razporeditev mej med besedami skoraj enaka pri jambu 19. stoletja.¹⁶ Dejansko pa je taka kot v protestantski prozi (primerjaj tabelo 1 s tabelo 3).

4 Protestantška rima

Druga znana trditev o protestantskem verzju je, da ima starinsko oz. minimalno rimo: da imata rimani besedi enak le zadnji zlog, ne pa tudi naglas. To je res; vendar to ne pomeni, da so naglas povsem zanemarili. Najprej pogledjmo, kakšna je moška rima v silabotoničnem sistemu: tam je mogoče rimati ne le besede, ki so naglašene na zadnjem zlogu, ampak tudi besede, ki so naglašene na tretjem zlogu od zadaj (= daktilske besede): npr. v Prešernovi *Zgubljeni veri* (verz je jambski osmerek, U-U-U-U-) sta dva taka primera: »Rudeča lica zórno še / cvetejo, ko so pred cvetlè«, »Ak bi živila vékomej / kar si mi bla, ne boš naprèj.«¹⁷ Moško in daktilsko besedo je v silabotonični torej mogoče rimati, ni pa mogoče rimati moške in ženske besede (ljudjé-zapôje, tróštaš-pejláš). Samih ženskih parov (sturli-grešli) tudi ne bomo našli v klavzulah verzov, ki predvidevajo moško rimo.

Pri protestantih, od koder so ti primeri, pa take rime niso izključene. V osmercu, kjer je predvidena moška rima, je ženskih rim približno ena tretjina. Naglasa torej niso povsem zanemarili. Nasprotno: na koncu verza je bil bolj pomemben kot na sredini in na začetku verza. Pogledjmo samo zadnji zlog v osmercu, ki je metrično krepek: v verzju je naglasen trikrat bolj pogosto kot v osemzložnih prozskih fragmentih.

¹⁶ Sklep je upravičen, ker velja taka enakost v prozi obeh obdobj.

¹⁷ Ta pojav imenujejo različno: izenačenje moške in daktilske rime, razširjena moška rima, rimanje v stranskem poudarku (kar je zavajajoče poimenovanje) ipd. Vendar izraz sam ni tako pomemben: gre za to, da se to rado dogaja že od samega začetka; pogostnost je odvisna od tipa verza, od tematike, žanra (Boris Merhar je za 19. stoletje ugotovil, da se pojavlja v pesmih v ljudskem duhu), pesnika ali prevajalca.

V ženski rimi je analogen pojav (rimanje besed na 2. in 4. zlogu od zadaj) skrajno redek, ker je v slovenščini zelo malo naglasnih enot z naglasom na četrtem zlogu od zadaj — le 1,4 % (z naglasom na tretjem zlogu od zadaj, ki nastopa v moški rimi, pa 11,7 %).

Poglejmo še bolj natančno: koliko moških in daktilskih naglasnih enot (te so v rimi enakovredne) in koliko ženskih naglasnih enot (mednje spadajo tudi tiste z naglasom na 4. zlogu od zadaj — »poje inu pridiguje«)¹⁸ je v načeloma moški rimi protestantskega osmerca? V rimah osmih pesmi (422 verzov) je moških in daktilskih naglasnih enot 68 %, ženskih pa 32 %. V klavzulah 300 proznih stavkov (Zupančič, 1999) je moških in daktilskih naglasnih enot 34 %, ženskih pa 66 %. Torej ravno nasprotno.

Tabela 9: Vrsta naglasnih enot (NE) v protestantski rimi

	Moško-daktilske NE	Ženske NE
Verz	68 %	32 %
Proza	34 %	66 %

Če bi bilo protestantom popolnoma vseeno za naglas v rimi, bi bil rezultat tak kot v prozi. Toda v dveh tretjinah verzov je rima taka, kot predvideva metrična shema.

5 Povzetek

Protestantski verz je silabičen: verzi, ki so v kiticah na enakem položaju, so enako dolgi — pri tem pa ni treba, da je njihov ritem jambski, trohejski, amfibraški ipd. Njihova edina metrična lastnost je enakozložnost. Melodija je bila verjetno ritmična, s poudarki na prvem zlogu v taktu. Večina melodij ima stalni predtakt, so torej jambске. Silabičnost torej pomeni, da se naglašeni zlogi in poudarki v taktu pogosto ne ujemajo: naglašeni zlogi besed, zlasti večzložnih, stojijo enako pogosto tako v krepkih (–) kot šibkih položajih (U). Ker so se včasih nekatere besede drugače naglašale kot danes, je najzanesljivejši dokaz silabičnosti preprosta statistika: narejena je bila na najpogostejšem protestantskem verzu, na osmercu z jambsko melodijo. Naredili smo dve vrsti meritev. 1) Prešteli smo število naglašanih zlogov na vsakem od osmih položajev. Če bi bil verz jambski, bi bili krepki položaji pogosto naglašeni, šibki pa redko (tako je v silabotoniki pri Prešernu in celem 19. stoletju). Toda pri protestantih so vsi zlogi enako pogosto naglašeni; na grafu dobimo namesto sinusne krivulje ravno črto. 2) Ker so tej statistiki ugovarjali, je bilo treba narediti še dve primerjalni meritvi: protestantski silabični verz so primerjali a) s sočasnim in poznejšim silabotoničnim verzom, t. j. z bolj ritmiziranim verzom predprotestantskih pesmi in z današnjimi ljudskimi pesmimi (Svetina, 1997, 1997b) ter s troheiziranim osmercem 17. stoletja in jambiziranim osmercem 18. stoletja; b) z osemzložnimi stavki in segmenti iz protestantske proze, ki so seveda brez verznega ritma (Zupančič, 1999). Rezultat je vsakič potrdil silabičnost protestantskega osmerca. Ta je manj ritmičen od predprotestantskih in poprotestantskih nabožnih pesmi (te so na pol podobne ritmu sodobnih ljudskih pesmi) oz. sploh ni ritmičen. Ritem protestantskega verza je enak ritmu protestantske proze (medtem ko je v 19. stoletju razlika med prozo in verzom izrazita). Taka primerjalna analiza nevtralizira napake, ki so nastale pri morebitnem napačnem naglašanju protestantskih besedil, ker se je vsa besedila (verze in prozo) naglašalo enako. Na ritem so bili protestanti nekoliko pozorni le pri rimi. V rimi so naglašeni in nenaglašeni zlogi bolj v skladu z metrično shemo kot ostali del verza: to pomeni, da so v osmercu, ki naj bi imel glede na melodijsko shemo moško rimo, ženske rime razmeroma redke (od 18. stoletja naprej pa je ta tendenca postala pravilo).

¹⁸ Moške in daktilske rime imam za istovrstni pojav, ker so tako počeli skladatelji silabotoničnega verza pred protestanti in za njimi. Moške in daktilske besede se med seboj lahko rimajo, oboje pa so v opoziciji do ženskih rim. V latinski silabotonični poeziji pred protestantizmom so moško rimo sestavljale skoraj same daktilske besede (enozložnic so se v rimi izogibali, zadnjega zloga večzložnic pa latinščina ne naglašala).

Literatura

- Josip Čerin (1908). *Pesmi slovenskih protestantskih pesmaric*. Trubarjev zbornik. Ur. Fran Ilešič. Ljubljana: Slovenska matica.
- Ivan Florjanc, Edo Škulj (1996). *Slovenski protestantski napevi*. Separati iz Cerkvenega glasbenika 87 (1994)–89 (1996). Ljubljana: Cerkevni glasbenik.
- Ivan Grafenauer (1980). *Literarnozgodovinski spisi*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Jerneja Kovšca (2000). *Poezija v Planinskem vestniku 1960–1990*. B-diplomska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Martin Opitz (1624). *Buch von der Deutschen Poetery*. Študijska izdaja: Stuttgart: Reclam (št. 8397), 1997.
- Peter Svetina (1997a). *Silabični verz v starejši slovenski poeziji*. Magistrska naloga. Oddelek za slovanske jezike in književnosti. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Peter Svetina (1997b). *Ujemanje besednega naglasi in melodičnega poudarka v slovenski ljudski pesmi in pesmi slovenskih protestantov*. Slavistična revija (Zdravčev zbornik) 45/1–2. 104–106.
- Kurt Sachs (1953). *Rhythm and tempo. A study in music history*. New York: W. W. Norton & Company.
- Jurij Snoj (1999). *Gregorijanski koral*. Glasboslovni prikaz. Ljubljana: Založba ZRC.
- Erika Zupančič (1999). *Protestantska proza in osemzložni verz*. Seminarska naloga. Oddelek za slovanske jezike in književnosti. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Aleksander Bjelčevič

UDK 821.163.6-141"17/18":801.65
UDK 245:284.1(=163.6)"17/18"

SUMMARY

PROTESTANT SYLLABISM

The protestant verse is syllabic; verses in identical position in a stanza have the same length, but their rhythm need not be iambic, trocheean, amphibrachic, etc. Their only metric property is isosyllabicity. Most frequently, the verse has eight syllables. The melody was probably rhythmic, with stress on the first syllable in a measure. Most melodies have a permanent leading syllable, i.e. they are iambic. Syllabicity thus means that stressed syllables and beats frequently do not coincide: stressed syllables in words, especially polysyllabic, are equally frequent in strong (–) and weak (U) positions. Today some words are stressed differently than in the past, therefore the most reliable proof of syllabicity is a simple count performed on the commonest protestant metric form, the iambic octosyllabic verse. There are at least two possibilities. 1) To count the number of stressed syllables in each of the eight positions. If the verse is iambic, the even (strong) positions will be frequently stressed, and the weak ones only rarely (Cf. the syllabotonic rhythm in Prešeren's poetry and in the 19th century). In protestant songs, all syllables have the same frequency of stresses; instead of a curved graph, the line is straight. 2) Because objections were raised to these statistics, two additional comparative analyses were carried out: the protestant syllabic verse

was compared a) to a verse pattern from approximately the same period (the more rhythmic verse of pre-protestant songs) and to a later syllabotonic verse (the present day folk songs) (Svetina 1997, 1997b); b) to octosyllabic sentences and segments from protestant prose, which naturally do not have verse rhythm (Zupančič 1999). The results of both tests confirmed syllabicity. The protestant octosyllabic verse is less rhythmic than protestant devout songs (these come half-way close to the rhythm of present-day folk poetry) or not rhythmic at all. Its rhythm is the same as that of protestant prose. Such a comparative analysis neutralises errors that may have resulted from incorrect stress-assignment in protestant texts. Both prose and verse were stressed in the same manner, and the results show no difference between the two (while in the 19th century, the difference is very obvious). The only exception is rhyme. In rhymes, stressed and unstressed syllables follow the metric pattern more closely than in the rest of the verse (although less than in the 18th and especially 19th century): according to the melodic pattern, the octosyllabic verse should have the masculine rhyme, and it is indeed much more frequent than the feminine one.